

Tiáu sá: Tôn Đà tên thát là Nguyán Khác Hiáu sinh ngày 8 tháng 5 năm 1888 (năm Máu Tý), và mát ngày 7 tháng 6 năm 1939 (năm Ká Mão), tái nhà thuê sá 71 đáng Cáu Mái, ngày nay 47 Nguyán Trái Hà Nái, háng thá 51 tuái (1). Quê ông làng Khê Tháng, huyán Bát Bát, Sán Tây cũ nay là huyán Ba Vi, tánh Hà Tây. Thân phá Tôn Đà là ông Nguyán Danh Ká thi đácánh, làm quan cho triáu Nguyán đán chác Ngá sá trong Kinh, giá viác án lý, nái tiáng là ngá i có tài văn án trong triáu. Ông Ká ván là ngá i phong láu thích thá nhác, tháng lui tái chán bình kháng và quen vái bà Láu Thá Hián (Nhá Thá Nghiêm) là mát đào hát tài sác á Hàng Thao. Ông Nguyán Danh Ká cá i bà làm vá thá khi ông làm tri phá Xuân Tráng. Bà là ngá i hát hay, có tài làm thá Nôm. Tôn Đà là con trai út trong bán ngá i con cáa đái sau. Tôn Đà lên 3 tuái thì thân phá tá trán, đái sáng gia đánh khó khăn, thêm sá bát hoà vái gia đánh cháng, bà Nghiêm bá nhà trá i nghá xáa. Tôn Đà cùng anh Nguyán Mán và 2 chá phá i vá vái anh cùng cha khác má là ông Nguyán Tài Tích (sinh năm 1864 nái nghiáp cha thi đá Phó báng) và Nguyán Cán. Tôn Đà sáng theo anh đi các nái vì ông Tích đác bá nhiám làm Đác hác các tánh mián Bác.

Thái thá u Tôn Đà háp thá nán Nho giáo, 5 tuái ông hác Tam tá Kinh áu hác ngũ ngôn thi, Đáng tiát, ... 6 tuái hác Luán Ngá, kinh, truyán và chá Quác Ngá, 10 tuái biát làm câu đái, 11 tuái làm thá văn. Ông rát thích thá văn, đác ngá i anh hát lòng chá dán nên 14 tuái đã thá o các iá văn cháng, thi, phú. Lúc còn hác á tráng Quy thác là tráng hác thác nghiám cái cách cáa Pháp á Hà Nái, ông viát bài “Âu Á nhá châu hián thá” đác các báo á Hong Kong đáng trong mác xã thuyát. Năm 15 tuái, ông đã nái tiáng là thán đáng cáa tánh Sán Tây.

Tôn Đà không thành đät trên đäng khoa bäng, thät bäi trong tình yêu đã làm änh häng suät cuäc đäi cäa thi nhân, đôi khi ông säng väi mäng täng, phän uät chua cay, tät täng nông cuäng và yäm thä... Về đäng văn häc Tôn Đà là nhà thä thuäc phái cäu häc nhä Phan Khôi, nhäng Phan Khôi väi “Tĩnh Giả” đã mä màn cho phong trào thä mäi läng män, sáng täo và mänh đän vät ra ngoài khuôn säo cũ, đó là thäi đäi mä quäc ngä còn phäi thäi, bät đäu chuyän mình thay đäi nhanh chóng phä biän räng räi trên báo chí bäng thä và văn xuôi. Tôn Đà giä mät đäi vä quan träng là nhäp cäu näi liän giäa hai nän văn häc cä đän và hiän đäi đóng góp cho nän văn häc quäc ngä Việt Nam phát triän mänh. (vä thä mäi trên Đông Däng Täp Chí sä 40 năm 1914 Nguyän Văn Vĩnh đäch thängängôn “Con ve säu và Con kiän” cäa La Fontaine không theo cách cäa läi thä cũ, nhäng phäi chä täi Phan Khôi, thä mäi đän đän län mänh).

Con đäng sä nghiäp

Năm 1909 (Kä Däu) Tôn Đà đä kä thi Häng ä Nam Đänh bä rät. Ông vä nhà ä Phä Vĩnh Täng tiäp täc däi mài kinh sä. Trong thäi gian này, ông yêu cô gái hä Đä phä hàng Bä. Näu thi đäu thì vinh quy bái tä “väng anh đi träng cäng väng nàng theo sau”, Nhäng 3 năm sau (1912) đä kä thi Häu bä rät vì môn vän đäp bäng tiäng Pháp, mùa thu năm äy ông läi đi thi Häng cäng thät bäi và chuyän tình tan vä, ngäng i yêu đi läy chäng.

Ông thät tình chán nän bä vä Hòa Bình vào däy Häng Sän trên ngän Chùa Tiên, đêm ngày uäng räu, làm thä, đäc sách, thängäng trăng, säng theo läi “täch cäc”. Trong thäi gian näy ông đäc Tân thä, sách cäa K’ang yu Wei/ Khang Häu Vi (1858-1927) và Liang Ch’i ch’ao/ Läng Khäi Siêu 1873-1929) vä cuäc Cách mäng Tân Häi năm 1911 do Tôn Đät Tiên/ Sun Yat-Sen (1886-1925) khäi xäng lät đä triäu đäi Män Thanh. Tôn Đà còn đäc ngängäi anh rä Nguyän Thiän Kä đäi đät vào con đäng văn chäng. Nguyän Thiän Kä täng làm tri huyän Tùng Thiän và Phúc Thä cäa xä Đäai, vän là mät nhà thä trào phäng näi tiäng đäng thäi, läi là ngängäi chäu änh häng säc cäa phong trào yêu näc và cách mäng đäu thä kä 20, thängäng làm thä đä kích täo bäo bän quan läi tay sai cho thäc dân Pháp.

Năm 1913, anh cä Nguyän Tài Tích qua đäi. Tôn Đà vä Vĩnh Phú làm nghä báo, đäu tiên ông cäng tác väi Đông Däng Täp chí cäa Nguyän Văn Vĩnh (1882-1936) phä trách mäc “Mät läi văn nôä”. Đän năm 1915, ông läp gia đänh väi bà Nguyän Thä Tùng, con gái mät tri huyän ä Hà Đông. Cũng năm này ông có tác phäm hay, đäng trên “Đông däng täp chí”, nhanh chóng có đäc tiäng vang trên văn đàn. Đông däng täp chí phát hành tä năm (1913-1916) do Nguyän Văn Vĩnh làm chä bút, nhäm truyän bá nän giáo đäc bách khoa phä thông theo văn minh Tây phäng, phát triän chä quäc ngä nâng cao dân trí... sä đäu tiên xuät bän vào ngày thä 5 ngày 15.05.1913 hoät đäng đäc 4 năm. Năm 1916 Nguyän Khäc Hiäu läy bút hiäu Tôn Đà là tên ghép giäa núi Tôn, sông Đà, và chính thäc chän con đäng cäa mät ngängäi viät văn, làm báo chuyên nghiäp dùng ngòi bút mäu sinh.

Tố Ng Nôm Tố n Đà (1888-2009)

Tác Giả: Nguy&n Quý Đ&i

Chúa Nhật, 05 Tháng 7 Năm 2009 21:36

*Ph&n nam nhi tang b&ng là chí,
Ch& tr&ng phu ý khí nh&ng ai.
Non sông th& v&i hai vai,
Quy&t đem bút s&t mà mài lòng son.*

Cu&c đ&i Tố n Đà v&i nh&ng m&i tình đ&u trong tr&ng đam mê m&t th&i, đã v& cánh bay cao, đ& l&i Tố n Đà nh&ng th&ng ti&c b&ng qu&. Tố s& tan v& đó đã mang l&i cho ông đau kh& khôn nguôi, c&m xúc đã làm nên nh&ng v&n th& tr& tình

*Vì ai cho t& ph&i lênh đênh
N&ng l&m ai&i, m&t gánh tình”
Mình &i có nh& ta chẳng?
Nh& mình đ&ng t&a ánh trăng ta s&u.
Duyên h& th&m b&ng d&ng phai l&t,
M&i t& v&ng đ&t nát tan tành,
T&m riêng, riêng nh&ng th&n mình,
Gi&a đ&ng buồn đ&t gánh tình nh& không!
Su&i tuôn róc rách ngang đèo,
Gió thu bay lá bóng chi&u v& tây
Chung quanh nh&ng lá cùng cây,
B&t ng&ng&i tri k& đầu đây mà tìm...
(Vô đ&)*

Mùa thu là mùa c&a thi ca lãng m&n, các thi nhân th&ng ch&n mùa thu làm th& so&n nh&c, mùa thu là m&t xúc tác cho h& tr&ng v& v&i đ&i s&ng thiên nhiên, ca ng&i và v& thành nh&ng b&c tranh tuy&t m&...

*Làn cây khu&t bóng trăng tà,
Đêm thu m&t kh&c quan hà m&y m&ng&i
Nh& ai đ&t khách quê ng&ng&i,
Nh& ai góc b& bên tr&i b& v&.
(Nh& ai)*

Bàn tay con ng&ng&i làm sao gi& đ&ng c th&i gian, th&i gian trôi qua l&ng l& nh& m&t gi&c m&. Đ& r&i t&t c& tr& thành m&t quá kh& xa kh&i, ng&ng&ng v&t m&t. Ông sáng tác r&t nhi&u th& v&i nhi&u th& lo&i, th&ng ng di&n t& c&m giác say s&a, chán ngán cu&c đ&i...đ&m chìm trong cõi m&ng v&i

m i tình cùng ng i tri k năm x a.

*Đêm thu bu n l m ch H ng i!
Tr n th em nay chán n a r i...*

*Tr n gió thu phong r ng lá vàng
Lá r i hàng xóm, lá bay sang
Vàng bay m y lá năm già n a
H h ng ai xui thi p ph chàng?*

Nh ng m i tình ch p cánh cu Thi Nhân đã đ i cho chúng ta m t thi tài T n Đà, m màn cho trào l u lãng m n sau này (phong trào th m i), v i nh ng bài th ghi đ u s chuy n giao gi a hai th i đ i.

*G c m ng m i năm đã t nh r i.
T nh r i l i mu n m ng mà ch i.
Nghĩ đ i l m n i không b ng m ng.
T c m ng bao nhiêu l i oán đ i.
Nh ng lúc canh gà ba c c r u.
Vài khi cánh đ p b n ph ng tr i.
Tìm đâu cho th y ng i trong m ng.
M ng cũ mê đ ng bi t h i ai?
(Gi c m ng con).*

T n Đà nh h ng Nho h c t thu u th , nh ng th cu ông ít dùng đ n tích. văn ch ng c a T n Đà trong sáng giàu kh năng g i c m, ông có bi t tài dùng các h t đ p t , âm đ i u ti t t u r t g i c m. Bài T ng bi t hành: nào lá đào r i th m đ ng đi, su i ti n, oanh đ a, ng m ngùi, b c tr n ai, đá mòn, rêu nh t, n c ch y bao trùm c không gian và th i gian... n i b t trần đ y tình c m trong sáng, ph i h p âm s c, ti t t u đ n t b c chân ng p ng ng c a c nh tr n t c và tiên c nh chia ly

*Lá đào r i r c l i Thiên thai.
Su i t n oanh đ a nh ng ng m ngùi.
N a năm tiên c nh.*

M t b c tr n ai.
 c cũ duyên th a, có th thôi!
Đá mòn, rêu nh t.
N c ch y, huê trôi.
Cái h c bay lên vút t n tr i!
Tr i đ t t nay xa cách mãi.
C a đ ng,
Đ u non,
Đ ng l i cũ,
Nghìn năm th th n bóng trắng ch i
(T ng bi t hành)

Cu c đ i T n Đà th t b i v công danh và tình yêu, nên b n tính tr thành nông, y m th .
Nghèo nh ng lúc có ti n thì thích phong l u ăn nh u, say s a dù cái say vì nhân th , vì c nh
đ i. Nh ng đã nói say thì không th k m ch đ c t cách con ng i.

C nh đ i gió gió, m a m a,
Bu n trông ta ph i say s a đ bu n
R u say ta l i kh i ngu n
Nên th r u cũng thêm ngon gi ng tình
R u th mình l i v i mình,
Khi say quên c cái đ nh phù du
Trăm năm thi sĩ t u đ là ai?
(Th r u).

T n Đà h h ng v i công danh, ch p nh n s ph n s ng v i đ i trong ni m vui th và r u, hai
th đó có th là m t gi i thoát con ng i ra kh i vòng t c l y?

Say s a nghĩ cũng h đ i,
H thì h v y, say thì c say.
Đ t say đ t cũng lẫn quay,
Tr i say m t cũng đ gay, ai c i?
Say ch ng bi t phen này là m y,
Nhìn non xanh ch ng th y l i là say
Quái! Say sao? Say mãi th n y?
Say su t c đêm ngày nh b t t nh,
Thê ngôn túy t u chân vô ích.
Ngã đ c tiêu s u th t do.

Vì c tr n ai, ai ì nh, ai lo,
Say lúy túy nh to đ u b t k .
Tr i đ y nh ! Cái say là s ng th !
V khuyên ch ng, ai đ đã ch a ngay,
Mu n say ì i c mà say.
(L i say)

N u con ng i s ng theo ch nghiã khoái l c, ăn u ng nh u nh t say s a su t đ i s không giúp ích đ c gì cho xã h i, b ng i ta chán ghét khinh r , nh ng T n Đà say r u v i th vãn, gi ng châm bi m chua cay, t giác b n quan ì i tham nhũng h i l c a dân nghèo. C m đ c a T n Đà th i y v i ngày nay v n còn giá tr đ i v i vãn h c và l ch s . Th k 21 nh ng v n n n tham nhũng, h i l , bán n c ch a ch m đ t ...

H i đ ng đã s ch m m ông ì n
M t s t còn bia mì ng th gian
Cũng b i th ng dân ngu quá ì n
Cho nên quan nó đ làm quan
Cũng ph ng đ i n c quân ăn đ p
Cũng lũ tàn dân gi ng h i dân
L nh ì o h i s ng tòa T p chí
L ai giàn g a v i giang s n
(C m đ)

T tiên c a dân t c Vi t Nam đã b x ng máu, đ ng n c và gi n c, m mang b cũi qua các tri u đ i Đinh-Lê-Lý-Tr n-Nguy n ch ng ì i các tri u đ i phong ki n Trung Hoa giành đ c l p sau m t ngàn năm B c thu c, nh ng không thoát kh i c nh g n 100 năm b th c dân Pháp đô h . T n Đà cũng nh m i ng i đau lòng tr c hoàn c nh đ t n c m t ch quy n, dù s ng trên giang s n g m vóc Vi t Nam nh ng làm ng i dân nô l . V nh B c Đ Đ Rách in ì n đ u năm 1921, trong t p th Còn Ch i. Đ n năm 1925 đ c tuy n ch n in trong t p Th T n Đà, nói lên tâm tr ng, hoàn c nh n c nhà trong giai đ n suy vong, c ng th ng đ o nghĩa nghìn x a đ o ì n, b n tay sai ti p tay v i th c dân ăn h i c a dân.

N b c đ đ th đ ng coi,
Sông sông núi núi khéo bia c i,
B t bao lúc m i công v n v ,
Sao đ n bây gi rách t t i?
y tr c ông cha mua đ ì i,
Mà sau con cháu ì y làm ch i!
Thôi thôi có trách chi đàn tr ,
Thôi đ r i ta s ì u b i!

Đät näc Viät Nam đäc läp, nhäng bä bän bänh träng Trung cäng xäm chiäm biän giäi, länh häi. Ngä dân bä bän cäp biän bän giät, läi đäng đäm đän däng täu län i chäm täu đänh cä täu cäu mäc cäa ngä dân Viät Nam. Cäng nhä đä luän nä ào trong vä ngoäi näc vä vän đä khai thäc Bauxite ä Tây nguyên làm änh häng môi träng vä an ninh quäc gia. Bäc đä näy ai sä chäu träch nhiäm bäi läi?

Trong sä nghiäp säng täc thä văn Tän Đä, ông cän là mät thiän tài đäch thä Đäng. Nhäng bài thä läc bät khäng bä gä bä mà chuyän täi cä tâm hän mình vào thä, đäc nhiäu nhä phä bình văn häc nhä Phäm Văn Diäu cho là hay hän các bän đäch khäc
Hai câu kät cäa bài Hoàng häc läu :

*Nhät mä häng quan hà xä thä
Yên ba giang thäng sä nhän säu*

Tän Đä không đäch chä säng nghĩa là “xui khiän”, nhäng đäch là “cho” rät hay

*Quê häng khuät bóng hoàng hôn,
Trên sông khói sóng (xui) cho buän lòng ai*

Tän Đä änh häng bà Chúa thä Nôm Hä Xuân Häng

*Ngäi buän nhä chä Xuân Häng
Hän thä cän häy nhä nhäng trên ai....
Đä trät hä hang khôn khép läi
Läi cän e näi chä em ghen
(Hoa sen nä trong đäm)*

Hay vä nhä cänh đäch i chäa

Tôn giáo Niêm Tồn Đà (1888-2009)

Tác Giả: Nguyán Quý Đái

Chúa Nhật, 05 Tháng 7 Năm 2009 21:36

Nác tuàn ngài bác trong trong vát

Đá hám hang đen tái tái mà

Chán náy muán chái con mái gái

Phám trán cháa bát nhán nhe cho

(Chái chùa Háng Tích)

Làm báo

Sá nghiáp làm báo cáa Tán Đà luôn gáp khó khăn! Tá “Đông Đáng táp Chí “đình bán, Tán Đà viát cho Nam phong do Phám Quánh làm chá bút (1917-1932). Phám Quánh ca ngái Khái Tình Con” nháng phê bình nháng tác phám Giác máng con. Tán Đà bá Nam Phong không cáng tác tiáp. Năm 1921 Tán Đà làm chá bút táp chí Háu thanh, nháng đán năm 1926 báo đình bán. Năm 1922 ông láp “Tán Đà thá đám” sau đái lái “Tán Đà thá các” vái nhà xuát bán riáng náy Tán Đà đã xuát bán và tái bán nháng tác phám cáa ông, ngoài ra còn cho xuát bán sách cáa Ngô Tát Tá ...

Tán Đà thích sáng vái máng, không có kinh nghiám làm báo, nhá mát cái nghiáp dĩ đáo đái, cháa đát đác ... An Nam táp chí (1926-1933) phát hành lán đáu ngày 01.7.1926 Tán Đà làm chá bút, Ngô Tát Tá thá ký tòa soán. Tá An Nam đàng gàp tích các vào sá phát trián văn hác thái cán đái, thá hián tinh thán yêu nác qua các bài tiáu luán. Nháng báo luôn gáp khó khăn vá tài chánh đã trái qua ba lán đình bán, chá đác 48 sá vánh vián ngáng hoát đáng Tán Đà đã than thá

Tái náng nhát trán gian

Là bát anh Khác Háu

Làm táp chí “An Nam”

Tán Đà vào Gia đánh viát cho báo Thán chung và Đông Pháp thái báo cáa ông Diáp văn Ká. Giác máng lán, nhá đáu bay vào há không, nên Tán Đà phái sáng vái nghá đách thá Đáng cho báo Ngày nay, chú thích truyán Káu, đách Liêu trai chí đá cho nhà xuát bán Tân Dân. Năm 1931-1932 Tán Đà bút chián vái nhà văn Phan Khôi (1887-1960) vá luán lý Táng Nho, ông đòi đám Phan Khôi ra Văn Miáu quát roi vào đát. Đái vái phong trào thá mái đáng lên, các tá báo mái nhá Phong Hoá cáa nhóm Tá Lác Văn Đoàn, đám Tán Đà ra phê bình gây nhiáu tranh cãi giáa phe cáu hác và tân hác. Vào giai đàng nác u hác lái vào bóng tái láng quán, Tán Đà má tráng đáy chá Hán không có ngáng i theo hác, má phòng xem bà cũng váng khách, đái sáng vát vá, không đá tián trá tián thuê nhà. Ông phái tá trách mình

Khi làm chá báo, lúc viát mán

Hai chá cá năm đá cánh khôn cùng

Trán gian thá cá đát ván không có

Tố ng Ni m T n Đà (1888-2009)

Tác Giả: Nguy n Quý Đ i
Chúa Nhật, 05 Tháng 7 Năm 2009 21:36

*Bút s t ch ng h n gí bút long
Ngày xuân nh ng a, đ u xanh b c
Chán c giang h h t c ngông
(Ti n ông công lên tr i)
hay*

*Tr i sinh ra bác T n Đà
Quê h ng th i có c a nhà thi không
N a đ i nam, b c, tây, đông
B n bè sum h p v ch ng b t ly
Túi th đeo kh p ba k
L chi r ng b n, th u gí gío trắng..
(thú ăn ch i)*

*T t đ n năm nay nghĩ cũng bu n
T n thì không có n đòi luôn
(T t than vi c nhà)*

Cu c đ i không ph i luôn bình yên hay đ p nh m ng, T n Đà tr i qua nhi u giai đo n khó khăn t tinh th n đ n v t ch t. Theo l i k l i ng i con tr ng c a T n Đà là Nguy n Kh c X ng Phú th nay đã h n 85 tu i, đã t p h p biên so n nh ng tác ph m c a thân ph : “lúc ông 17 tu i thì nhà th T n Đà m t, đ l i 7 ng i con 4 trai và 3 gái v i c nh nghèo trong nhà không đ y 2 kilo g o và 10\$ l ! “
Nh ng đ n lúc xuôi tay v bên kia th gi i, thì nh ng ng i tr c đây phê bình ch trích T n Đà r t n ng l i đã vi t nh ng lo t bài t ng ni m và th ng ti c nh ng đã mu n màng !! Qua nh ng bài h c c a ng i x a chúng ta th y đ i u quan tr ng nh t con ng i s ng v i nhau c n ph i có cái T TÂM, nên đ i x v i nhau t t đ p, vì theo lu t t o hoá t t c s tr v v i cát b i h vô.

Tác ph m c a T n Đà đ c xu t b n, ti u thuy t và lu n thuy t

Th non n c
Tr n ai tri k (1932)
Gi c m ng l n. Gi c m ng con (1916)
Gi c m ng con II (1932)
T n Đà lu n văn, T n Đà văn t p (1932)

Tố ng Ni m T n Đà (1888-2009)

Tác Giả: Nguy n Quý Đ i

Chúa Nhật, 05 Tháng 7 Năm 2009 21:36

T n Đà xuân s c (1934)

Kh i tình con (1918)

Giáo khoa: Lên sáu(1919), Lên tám(1920), Đài g ng truy n, Qu c s hu n mông,(1924) Đ àn bà Tàu (d ch li t n truy n) , Còn ch i (1921)

Tu ng chèo: Tây Thi, T bà Hành, L u Nguy n nh p Thiên Thai

D ch thu t. Đ i h c, Đ ng Thi, Liêu Trai Chí D

Kh o c u Truy n Ki u chú gi i

Th v n T n Đà tr c 1975 đã đ a vào ch ng trình giáo d c Đ i H c v n khoa và Trung h c c a mi n Nam t do. T n Đà đã đóng góp vào kho tàng v n ch ng Vi t Nam th t phong phú, th T n Đà phác h a cái đ p l n g m n đa tình, hoà h p gi a thiên nhiên màu s c, âm thanh và c m xúc, là nh ng đóa hoa r c r h ng s c, dù th i gian trôi qua không đ ng l i nh ng h ng s c th T n Đà không bao gi phai tàn trong v n h c Vi t Nam. Th T n Đà luôn bày t n i ni m u ái đ i v i qu c gia và dân t c.

Tài li u tham kh o:

Vi t Nam Thi Nhân ti n Chi n c a Nguy n T n Long

T đ i n Nhân v t l ch s Vi t Nam c a Nguy n Quy t Tháng NXB Văn hoá

Th T n Đà nh ng l i bình lu n NXB văn hoá Thông tin 2003

1/ Ngày sinh c a T n Đà nhi u tài li u khác vi t ông sinh năm 1889 (?)